…IJE SELJAČKOG SAVEZA U ZAGREBU.

…ZICA I. CIJENA K 6 –

SELJAČKA SNAGA.

NAPISAO
GJURO KOPAČ.

ZAGREB 1920.
TISAK HRVATSKE TISKARE D. D. U ZAGREBU.

Da se razumijemo.

Umjesto predgovora.

Živimo u doba u kome nezadovoljnici, kojih je rat stvorio u silnim množinama, dižu glave. Jedinu organizovanu skupinu nezadovoljnika predstavljaju danas »boljševici« (komunisti). I brojčana snaga boljševizma (komunizma) ne ima se pripisati onim velikim, smionim mislima, onoj velikoj, lijepoj nauci komunizma, nego velikom broju nezadovoljnika, koji nesvjesno idu u komuniste. Ili ako se svjesno organizuju, tad to čine samo zato, da ruše sve postojeće društvene i gospodarske uredbe. Kod toga pako, pretežnim dijelom, ne vode računa o izgradnji novog života, novog društvenog i gospodarskog poretka, kao da bi se na ruševinama sadašnjih društvenih i gospodarskih uredbi, sam po sebi, automatski, mogao izgraditi taj novi život i ostvariti onaj veliki ideal komunizma. Što više — znam mnoge naše komuniste, koji naprosto komunizma ne poznaju, koji neznadu, za čim idu, za čim teže i što rade. Oni tek ruše, za njih nije t o r u š e n j e t e k s r e d s t v o, n e g o s v r h a!

Znam nekoje naše seljake, organizovane komuniste, kojima je sticanje sopstvene, ili povećanje njihove sadašnje sopstvene imovine, njihov najljepši san. I oni su otišli u komuniste zato, jer se nadaju, da bi rušenjem postojećih gospodarskih uredbi, kraj kojih nisu mogli doći do svoje imovine, ili kraj kojih svoju imovinu nisu mogli povećati, mogli do te imovine doći ili ju povećati. Nipošto pak nisu oni otišli u komuniste, u borce za velika socijalna prava zato, da se odreknu svoje imovine. A to zato, jer ih nije u redove komunista vodila misao — nego nezadovoljstvo.

Isto tako bilo je i u Rusiji. I carističku i Kerjenskovu Rusiju nije srušio komunizam (boljševizam), nego nezadovoljstvo. U tom rušenju uspjeli su komunisti silom nezadovoljstva ali i podstrekavanjem iz vana. A sada, kada su iscrpili to sredstvo, kada su srušili postojeće društvene i gospodarske uredbe, sada, kada bi mogli izgraditi novu »Sovjetsku«, komunističku državu i ostvariti ideale komunizma, sada doživljavaju brodolom. Sada su, oni borci za čovječja prava i slobodu, postali najokrutniji tirani, sada su oni borci za prava radnika, postali najgora nevolja za radnika. Carska Rusija — medju inim — strogo i teško je progonila štampu. Plijenila je čitave stupce i novine, pisce vukla je pred sud, sudila im je, slala ih u Sibir. Današnji vlastodršci komunističke Rusije, oni koji su, u carističkoj Rusiji, bili u prvim redovima boraca za slobodu štampe — oni ne pljene novine, oni nepoćudne pisce ne po-

vlače pred sud, nego ne dozvoljavaju u opće izdavanje njima nepoćudnih novina, a nepoćudne im pisce naprosto — streljaju! U carskoj Rusiji radnik je radio i neradio i prema tome bio je i naplaćivan. Radio je prosječno po 10 sati na dan, i tu je vladala sloboda u toliko, što je mogao birati posao i što mu je slobodno bilo raditi ili neraditi. Sada, u komunističkoj Rusiji, vlast sili radnika na 12 satni dnevni rad, ne priznaje mu pravo izbora rada, nego je radnik militarizovan, u fabrikama uveden je vojnički zapt. Tako se je izrodila borba za slobodu, borba protiv izrabljivanja radnika, borba za unapredjenje radnika!! A seljak u komunističkoj Rusiji?! U carskoj Rusiji bio je ruski mužik doista jadno stvorenje — bogac. U komunističkoj Rusiji on je tek neka stvar, životinja poput vola. Za ruske komuniste seljaštvo je »tjomna sjila« (tamna, mračna sila), koju komunista izrabljuje poput kakove konjske sile i koje se — boji! Maksim Gorki, poznati ruski pisac, nedavno je prorokovao: poslje nas doći će »tjomne sile« — seljaštvo!! I s onih razloga, s kojih je carska Rusija proganjala ruske socijaliste, komuniste — naprosto sve i svakoga, koji nije bio za isključivi carizam — sada i ruski komuniste proganjaju svakoga, tko neće biti njihovo slijepo orudje, a naročito pak od toga trpi seljaštvo. Tek carska Rusija nije bila tako strašno okrutna. Ona je punila tamnice i deportirala je svoje protivnike »političke zločince« u Sibir — a komunistička ih Rusija-strelja. Carska je Rusija kažnjavala tek »protudržavne čine«, dok komunistička Rusija strelja svakoga, za koga tek misli ili sumnja, da nije uvjereni komunista. I to nije ništa novoga. Sve to znamo iz franceske. revolucije pred stotinu i toliko godina. I tada bilo je to tako, jer na koncu konca sve se revolucije razvijaju po istom receptu. Pred stotinu i toliko godina, talasi ili talasići franceske revolucije, koja je zatalasala svom Evropom, doprli su i do nas, onako kao što i sada talasi ruske revolucije dopiru do nas, pa kao što su se onda smirili bez jačih trzavica, kod nas, smiriti će se i sada. Razbiti će se pako na našoj »tjomnoj sili« — što bi rekao Gorki — na našem seljaštvu.

S takovim sam mišljenjem, uvjerenjem i osjećanjem pošao u Švajcarsku. Tu sam upoznao švajcarski seljački savez, njegovo vodstvo i uredjenje, tu sam govorio sa seljacima i upoznao taj zdrav i jak svjet i tu pišem ove retke i svršit ću ih, prije nego li što ću ostaviti Švajcarsku, dok su mi dojmovi svježi i nepomućeni. Pišem to za našega seljaka, koji na žalost, ne može u Švajcarsku. Ne pišem to pako ni zato, da ga učim ni da ga uupćujem, ni da agitujem (korteširam) nego samo zato, da ga pobudim, da razmišlja o sebi, o svojoj snazi, o svojoj budućnosti, o svojoj zadaći i važnosti, te o svojim pravima i dužnostima, u našoj državi. Pišem to dakle, u glavnome, za informaciju našeg seljaka. Ne kanim pisati ni rasprave, nego nabacih neke misli i dojmove.

Da se razumijemo odmah u početku, želim se već ovde ispovediti glede mog mišljenja o monarhizmu i republikanstvu, jer znadem, da si, na žalost, naš seljak mnogo previše tare glavu tim pitanjem i jer će me sigurno, najmanje, svaki drugi seljak pitati: dali sam za kraljevstvo ili za republiku. Takovo je sad vreme...

Eto što sam:

Kad bih rekao, da sam »kraljevac« ili monarhista, lagao bih. Ali lagao bih i onda, kad bih rekao, da sam republikanac. Meni je to posvema svejedno, dali na čelu naše države stoji čovjek sa krunom ili sa cilinderom na glavi — svejedno mi je, dali se naša država zove »Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca« ili »Republika Srba, Hrvata i Slovenaca«. Glavno mi je, da ta država bude domovina zadovoljnog naroda, da bude tako uredjena, da će narod uživati slobodu i sve ono blagostanje, za koje nam je priroda tako darežljivo, kao nikome na svetu, dala sve uvjete.

Znam ja, zašto su toliki naši seljaci republikanci. Znam to, jer sam to čuo od njih, u svom selu, u svom uredu, na sastancima i zborovima. Oni su za republiku zato — jer neće rata! E! Kad bi mi republika bila jamstvo, da neće biti rata, ja bih bio najgorljiviji republikanac, ne samo ja, ne samo toliki naši seljaci, nego svaki čovjek pod kapom nebeskom, bio bi republikanac. Ali baš iz ovog rata znadem, da su republike i te kako ratovale! Najjače je ratovala r e p u b l i k a Franceska, koja je pred stotinu i njekoliko godina na stratištu pogubila svoga kralja. Znadem, da je ratovala i republika amerikanska, koju bar nitko nije dirao, a ratovala je i republika Portugal. Znam, da su sve te države, sve te republike i te kako spremale za rat. A znam opet, da se k r a l j e v i n a Belgija nikako nije spremala za rat, da ju je njemačka vojska naprosto pregazila zato, jer ta kraljevina u opće nije imala za rat spremne vojske. A znam konačno i to, da je komunistička Ruska republika uredila za velik rat spremnu vojsku, da ratuje i da kani ratovati, baš tako, kao carska Rusija, te da je od carske Rusije primila uredjenje vojske, pače: i njezine generale i oficire! Republika dakle nije nikakovo jamstvo, da neće biti rata. U republikama baš tako mora svaki biti vojnik kao i u kraljevinama, republike imadu jednake vojske i ratne spreme, kao i kraljevine, i u tom pogledu — kako to sada svaki znade iz prošlog svetskog rata, — ne ima razlike u tome, dali na čelu države stoji kralj ili predsjednik.

Znam ja i čuo sam već često od naših seljaka, da oni govore: i ovaj rat skrivili, izazvali i prouzročili su carevi i kraljevi, a naročito još vele: taj su rat prouzročili srpski kralj i austrijski car. Ta zabluda potiče od bivše lažljivke austro-ugarske, koja je varala svoje narode time, da ide osvetiti umorstvo prestolonaslednika Ferdinanda. Medjutim znade danas već celi svet istinu, da su taj rat vodile Engleska i Nemačka, a sve druge države povućene su od tih dviju država u rat, na jednu ili na drugu stranu. I to nisu taj rat izazvali i vodili možda nemački

*

car i engleski kralj iz svojih monarhističkih razloga, nego je taj rat prouzrokovala i izazvala trgovina. Trgovinsko natjecanje i borba za prvenstvo i gospodstvo u svjetskoj trgovini, koja se je desetke godina bila izmedju Nemačke i Engleske i ostala neodlučna — dokončana je na ratištu. I da su na mjestu nemačkog cara i engleskog kralja, stajali birani predsednici, svejednako bi se bilo ratovalo i ti predsednici slali bi na krvavo bojište iste one seljačke mase, koje su slali nemački car i engleski kralj, koji nisu mogli taj rat preprečiti, kao što ga nebi bili mogli ni predsednici republika, da su stajali na njihovim mestima.

Rekao sam i opetujem: nisam ni kraljevac ni republikanac. Ja ali znadem to, što znade sav svet, da su predsednici republika Amerike, Franceske i Portugala, u prošlome ratu, sedili i većali u svojim palačama i iz njih vodili rat i državne poslove, dok je naš kralj Petar, onaj Sveti Starac, sa svojom vojskom, do zadnjeg časa rata stajao i s njome prepatio sve strahote rata! Sa svojom vojskom na prostim volovskim kolima, on je po albanskim gorama uzmicao pred neprijateljima svoga naroda! Pitam se ja, da je Srbija bila republika a ne kraljevima, bili predsednik te republike učinio ono, što je učinio kralj Petar?

I da smo danas republika i da moram dati glas za predsednika republike, ja bih svoj glas dao jedino za Petra ili za Aleksandra Karagjorgjevića!

Recite mi bolje kandidate!'

E, znam ja ali još jedan prigovor protiv kraljevstva i dosta često sam ga čuo. Vele ljudi: »Čast Petru i čast Aleksandru! Ali može nam doći zločest kralj, mogao bi nam biti kraljem zao i narodu neprijatan čovjek, zato smo za republiku.« — Za ovo si ja ne tarem glavu. Mi Hrvati, naši predji — davno je tome — dok smo imali naše vladare, znali smo obračunati s lošim vladarima, kraljevima i knezovima našim. A Srbi, to znamo svi, jer nije tome davno, obračunali su sa svojim zlim kraljem Aleksandrom Obrenovićem i izmenili ga!

Znam ja još nešto, što naš narod zagrejava za republikanstvo. Zna naš svet, kakova je nesreća i pokora za nj bio kralj Franjo Josip i drugi Habsburški kraljevi, kojih se nije mogao otresti, i s kojima nije mogao obračunati, pak zato zazire od kraljevstva. E! Dabome! Kad Ti je tudjinac kralj, kad Ti je Švabo bio kralj!! I ja za takovog kralja nisam i da moramo birati izmedju tudjinca kralja i našeg čoveka za predsednika, dabome, da bismo svi bili republikanci. Nu — Bogu hvala — pred takovom izborom ne stojimo niti ćemo stajati.

Eto to sam rekao, da se razumemo, a sad idem, da pišem što sam ovde vidio, čuo i mislio i da to prispodobim s našim prilikama. Neka u tim redcima nitko ne traži kakove učene rasprave ni borbenosti, nego neka to čita, kao kakove raštrkane novinske članke, koji ga tek upozoruju na potrebu, da dalje čita, da se zanima za ta pitanja a najpače, da o njima razmišlja.

Geneve, u ožujku 1920.

gk.

——»:-:«——

Socijalizam, komunizam i seljaštvo u znanosti i kod naprednih naroda te Socijalizam, komunizam i seljaštvo kod nas.

U narodnom gospodarstvu poznajemo dve struje, dve nauke, dva sistema. Jedan od tih sistema zove se »individualistički« a onaj drugi, zove se »kolektivistički« sistem. Individualistički sistem temelji se na privatnom pravu vlasništva - a toga poznaje svaki naš seljak, pod našim izrazom »samovlasništvo«. Po »kolektivističkom sistemu« ne ima privatnog prava vlasništva, ne ima samovlasništva, po tom sistemu sva je imovina zajednička i nitko ne može imati svoje vlastite imovine. I to naš narod prilično poznaje pak to za naš narod nije tako nova nauka, kao za druge narode. Naš narod poznaje svoje kućne zadruge, u kojima član zadruge ne ima svoje imovine, nego je sva zadružna imovina zajednička. A poznaje naš narod i zemljišne zajednice, koje su opet svojina sviju čianova zajednice. Zato mi i nemoramo rabiti medjunarodne nove izraze »individualizam« i »kolektivizam«, jer mi to sve već poznajemo pod »samovlasništvom« i zajedničarstvom«.

O samovlasništvu ne imamo mnogo da kažemo. Svoj na svome gospodari kako hoće, ako više i bolje radi i ako uz to imade sreće te štedi, sticati će imetke, postati će »kapitalista«. Zajedničari (kolektiviste) protive se takovom poredku, jer dovodi do društvene nepravde, po gospodarskom poredku, jer čim se pojedinci bogate na štetu općenitosti, jer čim se pojedinci više bogate tim općenitost postaje siromašnija.

Zajedničarstvo (»kolektivizam«) deli se u tri dela u

1. »socijalizam«,
2. »komunizam« (u Rusiji se zove »boljševizam«), i
3. u agrarni socijalizam.

Ogledati ćemo sada svaki od ta tri dela zajedničarstva naposeb.

1. Po socijalizmu imadu se sva proizvodna sredstva oduzeti privatnom vlasništvu, te ih predati zajednici. Dakle, socijalisti traže, da se sva zemlja izvlasti, oduzme sadanjem vlasniku, tako da on s njome ne može raspolagati, te da se preda općenitosti ili i zajednici. Nu dakako, ne samo zemlja, nego u opće sva proizvodna sredstva imadu se oduzeti vlasniku i predati u opću upravu, dakle, kod seljaka i stoka, i strojevi i gospodarske zgrade i t. d., nadalje sve tvornice, svi rudokopi, surovine i t. d., jednom reči sve ono što služi za proizvodnju. Socijalisti ne dozvoljavaju, da itko i jedan komadić zemlje zove i smatra svojim vlasništvom i da

s njime po svojoj volji raspolaže, a isto tako ne dozvoljavaju ni to, da itko bude vlasnik kakove tvornice ili rudokopa i t. d., nego sve to imade preći u državnu, zajedničku, opću vlasnost i upravu.

Socijalizam najviše je zato raširen kod radnika u fabrikama, pak je to i posvema razumljivo. Radnik tamo radi čitave dane, godine i život, on zato dobiva doduše svoju plaću, ali ujedno vidi, kako se vlasnici tih fabrika, obogaćuju, u glavnome ipak trudom radnika. I tu je posve razumljivo, da radnik traži, da se fabrika, kao proizvodno sredstvo, oduzme privatnom vlasniku i da predje u vlasnost općenitosti, da njoj pripadnu svi dohoci iz fabrika.

Obrtnik i seljak nije socijalista. Obrtnik radi u svojoj radioni, seljak na svojoj zemlji i oni su radnici, tek nisu najamni radnici nego rade na svome i za svoju korist i dobit. Tvornički su radnici »proletarci«, po našem beskućnici, i snaga socijalizma leži u rukama »proletaraca« ili »beskućnika«.

»K o m u n i z a m« (b o l j š e v i z a m) ide dalje. Dok se, po socijalizmu, imadu općenitosti predati s a m o s v a p r o i z v o d n a s r d s t v a, tako da svaki pojedinac ipak samovlasno može raspolagati sa potrošnim sredstvima, dakle da se može hraniti, odjevati, stanovati, jednom reči, da može živeti i trošiti potrošna sredstva kako on to hoće, dotle komunizam traži, da se i s v a p r o i z v e d e n a p o t r o š n a s r e d s t v a p r e d a d u o p ć e n i t o s t i. To znači, da nitko ne može n. pr. jesti što se njemu hoće, da ne može stanovati kako on hoće, jednom reči, da ne može ni ono, što na općem dobru priradi, trošiti po svojoj volji. U komunističkoj državi zato postoje zajedničke iskuhavaone, iz koje svi dobivaju jednaku hranu, na doznaku na kartu, a doznaku može dobiti samo onaj tko radi, jer tu mora svatko raditi.

Takova čista komunistička država postoji u Americi, zove se Amana u državi Jova. Ta komunistička država osnovana je na vjerskim načelima pred 200 godina (god. 1714.) i sastoji se danas još iz sedam sela sa 1800 stanovnika, koji svi zajedno posjeduju oko 15.000 rali zemlje. Jedan naučenjak, koji je boravio u toj komunističkoj općini, opisuje život tamo kako slijedi:

S obiju strana ceste nalaze se jednako gradjene jednostavne kuće. Svaka familija imade jednu kuću. Brak je dozvoljen, ali je ovisan o dozvoli tamošnje uprave, t. zv. »velikog bratskog sovjeta«. Mladići ne mogu se oženiti pred 24. godinom, a ženiti smiju se tek godinu dana nakon dobivene dozvole. Mladić, koji se vjenča s djevojkom iz druge, nekomunističke općine, biva iz svoje općine isključen.

Svi jedu u zajedničkim blagovaonama. U svakom selu imade po 4—16. zajedničkih iskuhavaona i blagovaona, u kojima po 30—50 familija zajedno ruča. U blagovaonama, kao i u njihovoj crkvi i na zborovima sjede odjeljeno muški od ženskih. Kuhaju mlade žene, koje odredi »sovjet«, pod nadzorom

starih žena. Uz svaku iskuhavaonu postoji kuhinski vrt, kog obradjuju te žene.

Glavno je zanimanje Amanskih općinara, poljodjelstvo, ali imade krojača, stolara, kovača i drugih obrtnika, koji ali mogu raditi samo za općinare Amanske, u radionama, koje dakako nisu njihovo vlasništvo, nego su vlasnost općine.

Općinari Amanski ne mogu birati posao, koji oni hoće, nego svakom općinaru — odrede posao upravnici, kojih imade 13, (zovu se Trustees), a koje bira čitava općina. Vrhovni bratski sovjet (Great Connal) razdijeli sav posao pojednako medju muške i ženske, tako da oni privrede toliko, koliko može općina potrošiti. Kad je prešan posao na polju tako, za vrijeme žetve zatvaraju se radione obrtnika a obrtnici moraju na polju raditi.

Žene dobivaju sukno za odijela od uprave, te su si dužne same šiti odijela i to sve jednako, pak je i danas nošnja Amanskih žena posvema onakova, kakova je bila pred 200 godina. Za muške šiju odijela krojači, dakako opet za sve jednako i iz istoga sukna.

U svakom selu postoji škola, koju mora polaziti sva mladež od 5—14 godina. Ta općina imade svoj statut, ili zakon iz god. 1859., koji obasiže 6 paragrafa, iz kojih se vidi, da je ta komunistička država osnovana s t r o g o n a v j e r s k i m n a čelima i da jedina vjera tu općinu u opće drži na okupu. U tom statutu imade se »Božjom voljom odhraniti prase, Božjom će milosti uroditi pšenica, Božjim blagoslovom pojesti će se kruh, Božjom pomoći radjaju žene djecu« itd. — pak je svrha života Amanskih komunista, služiti Bogu, a njihov život na ovom svijetu, samo je pripravljanje za večni život na drugom svijetu.

U toj općini dabome nema advokata, ni činovnika ni sudaca, ni trgovca, jer ljudi, koji ne imadu svoga imanja ne imadu se ni zašto pravdati, dakle i ne trebaju ni advokata, ni sudaca, ni činovnika. A iz istog razloga ne imadu ni trgovca, jer niti imadu što prodati niti mogu što kupiti, jer novaca tamo uopće nema.

Tu radi trgovine nastaje sada, jedna zanimiva pojava, tu je već klica rasulu te komunistične općine, koju neće moći, ni najjača vjera u pravdu Božju i život na drugom svijetu, održati. Mimogred spominjem, da je u Sjevernim amerikanskim državama prije bilo više, pače i mnogo takovih komunističkih država ili općina, koje su se sve rasteple i rastepsti se morale onim časom, čim su ljudi počeli raspolagati samovlasno i sa najsitnijim stvarcama. Uz tu Amana općinu postoji u Americi još komunističke općine Shakers, i Dakota. Još god. 1904. postojalo je 15 takvih općina, koje su se sve raspale — i to sve onim časom, čim su pojedini općinari počeli osjećati svoje posebne potrebe i tražili, da im se udovolji, t. j. čim su počeli zahtijevati, da živu — kao ljudi!

Nu vratimo se k Amanskoj općini. Svih onih 1800 općinara — dabome — ne može imati posve jednake potrebe. Da se tim, sitnijim potrebama ipak udovolji, osnovani su dućani,

koji nisu vlasnost tog trgovca, nego su vlasnost općine. I tu ne trguje se za novac, jer novca tamo u opće ne ima, nego pojedini općinari, prema zaključku sovjeta, dobivaju veresijske doznake u vrijednosti od 25 do 50 dolara godišnje. Eto što se tu dogadja. Jedan općinar uzme robe za svu svoju doznačenu veresiju — ne potroši ju — dakle već sakuplja privatni imetak, svoju osebinu. Za pravo, smio bi se tom veresijom služiti svaki općinar samo u toliko, koliko doista treba za svoju potrebu. Nu nadje se tu po jedan, pa drugi, pa treći itd. općinar, koji posvema iscrpi svoju veresiju, koji onda štednjom stekne nešto svog privatnog vlasništva i to već je krivo svim drugim općinarima. Pa zato ioni iscrpljuju vjeresiju i oni stiču privatne imetke ili oni prosvjeduju protiv toga, bune se i to sve polagano ali sigurno dovadja do rasula te općine, kao što je to dovelo do rasula tolikih drugih amerikanskih općina. A sve to zato — jer su ljudi ljudi, a ne angjeli, jer ljudi nisu savršeni jer i uz najjaču vezu i odricanje svaki čovjek u dubini duše, teži za osobnom slobodom i pravom gospodarskog samoraspolaganja.

Mi ćemo se još povratiti na ove zanimive amerikanske komunističke općine, a sada ćemo ogledati naše kućne zadruge. Ja sam u Švicarskoj u jednom vrlo zanimivom družtvu, u kome smo raspravljali o komunizmu, nakon jednog predavanja o amerikanskim i nekim sličnim ruskim komunističkim općinama, govorio o našim kućnim zadrugama. I što želim ovdje naročito naglasiti, ti su se ljudi, za naše kućne zadruge, tako zanimali, kao za amerikanske komunističke općine, oni su ih stavljali u isti red s njima, gledali su na nje istim očalima i istim mišljenjem. Za te ljude te su naše kućne zadruge takova novost i iznenadjenje, kao i one amerikanske komunističke općine. — Tako dakle, za nas Hrvate, i taj komunizam nije ništa novoga, ništa »modernoga«, mi to već poznajemo i mi smo to već preživjeli. To jest — da se tačno razumijemo — za naše seljaštvo to nije ništa novoga, to je tek novo za onu našu inteligenciju, koja se je otudjivala našem narodu, koja u svemu majmuniše zapadnu inteligenciju, koju majmuniše i u pitanju komunizma sa onom blesastom, bolesnom težnjom »da bude moderna«.

U mojoj općini — u Draganiću — još pred 2—3 godine imali smo kućnih zadruga sa preko 100 članova, a još i danas imade njekoliko velikih kućnih zadruga, koje su medjutim sve u rasulu. U opće u Draganiću najdulje su se držale velike kućne zadruge, iz posebnih mjestnih, gospodarskih razloga, o kojima ne ćemo ovdje govoriti, jer su posvema neodlučni i ništa ne dokazuju u ovoj raspravi. Poznajem dakle vrlo dobro te kućne zadruge iz svakidnevnog dodira sa zadrugarima, pa idem, da ih opišem.

Zadrugari izaberu si kućegospodara i gospodinju. Kućegospodar vrhovna je uprava zadruge, on odredjuje što, gdje, kada i kako će se sijati i žeti, on zastupa zadrugare pred sudom i oblastima, on kupuje i prodaje za zadrugu, on odredjuje koji će se poslovi obavljati i on odabire, tko će koji posao obavljati, tko će biti kočijaš, kravar, itd. Svi zadrugari jedu za jednim stolom, istu hranu, koju priredjuje gospodinja, uz pomoć snaha. Svi zadrugari moraju raditi i nitko ne ima svoje svojine svog samovlasništva, nijedan zadrugar ne može raspolagati ni sa najmanjim delom zadružne imovine. Sve što kućegospodar kupuje, kupuje za zadrugu, sve što prodaje, prodaje za zadrugu, on pače za pojedine zadrugare kupuje i obuću i odijelo, i razumije se samo sobom, da za sve zadrugare mora jednako kupovati.

Recite mi sada: nije li to najčišći — podpuni — komunizam?! Ogledajte kućnu našu zadrugu, s koje vam drago strane i vidjeti ćete, da su naše stare kućne zadruge ono, što sada kao novu znanost, novu struju, propovijedaju komunisti ili boljševici, kojoj se toliko dive oni naši »moderni inteligenti«. Naš narod dakle već je isprobao i preživio komunizam i to sasvim po receptu i nauci savremenih komunista, koji takodjer ne traže i ne naučavaju više od onoga, što smo mi već imali u našim kućnim zadrugama. Zato mi se svagda otimlje sažaljni smiješak, kad mi naši ljudi govore, kako naši seljaci postaju boljševici ili komunisti!

Znamo, da se naše kućne zaduge raspadaju i da ih gotovo više i neima, a ono malo što ih ostaje, ostaje samo formalno, prema zakonu o kućnim zadrugama, zato jer im jedino gruntovna oznaka »kućna zadruga« osjegurava životni minimum, kog naš seljak samovlasnik ne ima, jer mu svaki čas, vjerovnik može sve do zadnjeg čavla u kući prodati. I još je jedan razlog zbog kog naš seljak gruntovno, dakle formalno, uzdržaje »kućne zadruge«, a taj jeste pomanjkanje zakona o seljačkom nasljedstvu. Naš seljak ostaje dakle i zato u kućnoj zadruzi, da sačuva svoj posjed i gospodarstvo svom sinu ili svojim sinovima. Nu te sada još postojeće zadruge nisu više komunističke, one ne imadu s komunizmom nikakovih dodirnih točaka, one su i te kako, protivne komunizmu, kog su već preživljele i odbacile.

Pogledajmo sada zašto su se naše zadruge raspadale. To je vrlo zanimiva stvar već i zato, jer su naši seljaci, koji često ni čitati neznadu, iznijeli razloge, o kojima danas naučenjaci zapadne Evrope pišu čitave knjige.

Dva su bitna razloga raspadu zadruga, koje sam čuo i vidio i ustanovio barem stotinu puta, koje ću i opisati onako, kako sam ih čuo od samih seljaka:

Pojedini zadrugari stekli su, na bilo koji način,, svoju vlastitu imovinu. Imade ih, koji su za se nješto prištedili u Americi, pa opet takovih, koji su dobili sa ženom miraza, koji su naslijedili, sretno špekulirali itd. i tako došli do svojih novaca, s kojim su redovno kupovali zemlju a najčešće vinograd, koji je tako bio njihova svojina njihov »osebujak«. Sad, eto, takav zadrugar, sa svojim vinogradom, morao je, po odredbi kućegospodara, sa ostalim zadrugarima, poći obradjivati zadružni vinograd, uslijed česa je naravno morao zanemariti svoj vlastiti vinograd, a njemu — dabome — više je stalo bilo do njegovog osebujnog vinograda nego do zadrugarskoga i — tako

taj je zadrugar zadrugu već osjećao kako neki teret i stegu, te se je počeo baviti mislima, kako da se riješi zadruge, kako da rastepe zadružnu imovinu, od koje će po diobi, i njemu pripasti dio, s kojim će on sam moći raspolagati. Takove osebujke imao je jedan, pa drugi, pa treći i gotovo svaki zadrugar već je imao svoj osebujak, svima već je postala nesnosna zadruga, i oni su ju razdijelili, da svaki dodje do svoga, da svaki bude »svoj na svome«. To je jedan razlog rasulu zadruga, koji je još učvršćivan težnjom svakog čovjeka za sopstvenom slobodom, ili svaki taj zadrugar, izim gospodarskih razloga, vidio je, u diobi zadruge i svoje sopstveno oslobodjenje.

Drugi je razlog diobama zadruga, u današnje doba, još zanimiviji.

Ne jedanput, nego često, u razgovoru sa zadrugarima, kojih su zadruge u diobi, čuo sam ovako govoriti: »Eto u zadruzi svaki radi samo jer mora, jer ga kućegospodar tera na posao. A ona cura se Bogu ne moli, koju mati u crkvu tjera! I zato radi svaki bez prave volje i svaki znade, da će jednako živjeti dali radi ili ne radi, dali mnogo i dobro ili malo i slabo radi. *Zato su zadružna gospodarstva najslabija, zadrugarska polja i vinogradi obradjeni su mnogo slabije od polja i vinograda samovlasničkih, a zadrugari i slabije živu od samovlasnika*«. Tako su mislili i govorili naši seljaci, već pred desetke godina i prešli iz zadrugarskog (kolektivističkog, socijalističkog, komunističkog) gospodarstva na gospodarstvo samovlasničko! A eto što sam našao u Švicarskoj. Švicarski seljački savez predao je dne 15. kolovoza 1919. — dakle pred par mjeseci, svojoj vlasti podnesak iz kog vadim doslovno ovu izreku: »*Nous combattons la socialisation parce droit qu' elle compromet la productivité du travail. Nous exigeons que soint protéges le et l'ord- elle compromet la productivité du travail. re*«. U doslovnom prevodu to znači: »*Mi pobijamo socijalizovanje, jer ono smanjuje proizvodnu snagu rada. Mi zahtijevamo zaštitu rada i prava*«.

Prispodobite ono, što sam naveo, da su naši zadrugari govorili, o gospodarstvu zadruga i ono, što sada pišu Švajcarski seljaci — pak ćete uvidjeti, da se *naš seljak protivi kolektivnom gospodarstvu iz iskustva, ali iz istih razloga, s kojih mu se sada protive švajcarski seljaci i toliki ozbiljni naučenjaci.*

Iz ovog iskustva, iz činjenica, da seljak sam — a tu je on doista mjerodavan — znade, da zadrugarstvo, t. j. komunizam, dakle jedan oblik kolektivističkog gospodarstva, slabi gospodarsku proizvodnu snagu, dade se izvesti ovaj zaključak:

»Kraj slabije proizvodne snage, slabije produktivnosti, stoji čovječanstvu manje proizvoda na razpolaganju, a sa čim manje proizvoda čovjek razpolaže, tim slabije živi!« Po tome dakle (kolektivizam socijalizam i komunizam) ne radi za poboljšanje, nego za pogoršanje života!

Naš seljak dakle prošao je svoju kolektivističku školu, on je kod prelaza u samovlasničko (individualističko) gospodarstvo i previše prepatio i on se neće više povratiti u zadruge, u komune, u komunističke uredbe. Naš seljak, kao zadrugar, smatrao se je »gorim od kmeta« — on se je uz teške žrtve oslobodio i on tu svoju slobodu neće žrtvovati, on se neće vratiti u ono, česa se je jedva oslobodio.

Nu vratimo se sada k onim amerikanskim komunističkim općinama.

Kazali smo prije, da će se komunistička općina Amana raspasti, i da je klica toga rasula unešena time, što je općinarima dozvoljena ona razmjerno malena vjeresija, za nabavu sitnih potrepština. Da se to već nije dogodilo, imade se pripisati silno strogoj vjerskoj disciplini, po kojoj se medju inim tri puta dnevno zajednički mole duge molitve, 3 put nedjelno drži služba Božja sa propovjedima i što je svaka zabava, kao ples, kazalište, pjevanje, i užitak alkohola zabranjen kao kakav smrtni grijeh.

Mnogo stroži zapt, nego li u Amana državi, vlada u komunističkim Huter Societies u Americi, koje obasižu 12 općina, sa preko 1300 stanovnika. Tu postoji najstroži zapt, tu je komunizam najviše dotjeran. U tim općinama, ne ima više ni svaka familija jedan dom na razpolaganje kao u Amani, nego svi općinari živu u jednom »domu bratstva« — tek bračni parovi, dobivaju svoje posebne spavaonice. — Rodilja prije poroda dolazi u sobu za radjanje, a kad su djetetu dvije godine, dolazi u t. zv. »malu školu«, pod pasku i nadzor zajedničkih t. zv. »školskih matera«. Obiteljskog života tu dakle nema, a ovaj postupak spavaonica za bračne parove, pa smeštanje rodilja u posebne sobe i smeštanje djece nakon 2 godine u one »male škole«, poznajemo mi gospodari naročito iz konjogojstva, gdje se kobile vode k ždrijebcu na oplodnju, a prije nego li se oždrebe smeste se u posebne ograde, a kad se ždrebe odhrani, odvede se od kobile u posebni tor za odgoj ždrebadi. Taj Huterski komunizam po tome, ne izgleda kao napredak u čovječanstvu, nego prije kao poživinčenje čovječanstva. U tim Huterskim komunističkim općinama, dotjeran je komunizam tako, da ni ono rublje i odijelo, koje pojedini općinar nosi, nije njegova, vlasnost, nego vlasnost općine. Tu Huterove općine, kojih je bilo na stotine, sve su se razišle i danas ih imade još samo 12, a ove drži na okupu samo vjera, da je život na zemlji tek prolazan i da mu je svrha spremati se za vječni život na drugom svijetu. Nu i te će se općine vremenom raspasti.

——»:-:«——

Po svemu tomu, t. j. po opisanim amerikanskim komunističkim općinama, i po našim kućnim zadrugama, vidi se, da je kolektivistička uredba, bila to kućna zadruga, općina ili država, moguća *jedino uz najstroži zapt, uz svako cdricanje osobne slobode i slijepo pokoravanje odredbama državnih upravitelja.* U tim ko-

munističkim uredbama čovjek je samo kotačić velike mašine, koji se bez svoje volje, bez razmišljanja i osjećanja kreće: kretati mora, da ta mašina u opće može raditi.

Da nebi tkogod mislio, da je tako samo u starim našim kućnim zadrugama ili samo u amerikanskim komunističkim ipćinama — moramo pogledati u najnoviju komunističku državu u — sovjetsku Rusiju.

Tamo osobne slobode, dabome, ne uživa nitko, nego se sve mora bezuvjetno pokoravati povjerenicima, a tko se ne pokorava, toga jednostavno, kratkim putem vješaju ili streljaju. Ovaj način vladanja zovu diktatura proletarijata. Najprije su boljševici dokinuli sve privatno vlasništvo, oduzeli su svima sav novac, dragocijenosti, vrednote, stanove, zemlju itd., proglasili to sve državnim dobrom, s kojim su upravljali povjerenici. Tko se je protivio tome — toga su vješali. Onda su uveli zajedničke iskuhavaone iz kojih je dobio jelo samo onaj, tko je donio doznaku kartu povjerenika, a tu doznaku dobivali su samo oni, koji su radili. Onda, kako je i radnik boljševik počeo slabije raditi i neraditi, uveli su 12, dvanaest dnevni prisilni rad, kog su pooštrili time, što su radnike rekrutirali, kao što se rekrutiraju vojnici ikomandirali ih u fabrike i radnje, kao što se komandira vojnike iti su morali, pod strogim vojničkim zaptom, raditi, kao što n. pr. i vojnik mora vježbati, davati straže itd. Sve se je to radilo po strogim komunističkim odredbama, da se ostvari komunistička nauka. I sve bi to išlo glatko, da nije bilo — seljaštva! Seljaštvo najprije nije dalo svoje zemlje Ruski mužik htio je biti svoj na svome. Tu su komuniste doživjeli prvi brodolom. Da se održe na vlasti, da spase komunističku Rusiju, oni su našli neku formulu, da ipak seljaku priznadu makar i s nekim ograničenjem, ili samoprividno pravo raspolaganja sa zemljom. Čim su to učinili, prestali su biti komuniste i baš to je prvi početak doglednog svršetka njihovog gospodstva.

Komuniste učinili su time silan skok natrag, i približili se samovlasničkom obliku narodnog gospodarstva. A u tome nazadovanju oni padaju sve dublje i sve više se približavaju onome, što je bilo prije njih, što je već postojalo za carske Rusije. Ruski seljak, koji je tražio, da mu se dade zemlja, tražio je, da on i raspolaže sa proizvodima te zemlje i on nije svoju pšenicu, meso, mast itd. davao u zajedničke iskuhavaone, na povjereničke doznake.

On je tražio najprije, da mu se plaće njegovi proizvodi, i to ne u komunističkom novcu, nego u — carskim rubljima! A zatim tražio je, za pšenicu — kaput ili cipele ili druge potrepštine, u zamjenu. A kako trgovati ne može, kako ne može sticati imetke ni povećavati svoju imovinu, to on na svojoj zemlji proizvadja baš toliko, koliko mu treba za njegovu familiju. A posljedica toga jest ta, da u Rusiji, koja je prije proizvadjala toliko kruha, da je mogla prehraniti gotovo cijelu Evropu, sada ljudi — od gladi umiru! Da se održe, da prehrane svoju vojsku i radništvo (za gradjanstvo malo se brinu), komunistički po-

vjerenici sada kod seljaka silom otimlju »rekviriraju« živežne namirnice, gore i strože nego li što je Austrija rekvirirala kod nas.

Razlika izmedju prije navedenih amerikanskih komunističnih država i ruske komunističke republike leži u tome, što se amerikanske komunističke državice temelje samo na vjeri i strahu božjemu, dok se ruska komunistička država temelji sami na gruboj sil. A oba ta sredstva preslaba su i neće u čovječanstvu nadjačati težnju čovjeka za osobnom slobodom i gospodarskim samoodredjenjem. A oba ta sredstva i sva ta sila razbijaju se i razbit će se na jednoj silnoj pećini — na seljaštvu. Mimogred spominjem, da je i komunistička magjarska republika nakon nekoliko mjesci propala na — seljačkom odporu i to opet s razloga, što je i magjarski seljak htio biti slobodan čovjek i svoj na svome.

Rusija dans gospodarski, u cijelosti potvrdjuje ono što smo naveli iz rezolucije švajcarskih seljaka i o mišljenju naših seljaka — zadrugara, da — pa ogledali to s koje strane i odkrili bilo koje razloge, — kolektivističko gospodarstvo slabi proizvodnu gospodarsku snagu.

Znam da se krvavom revolucijom, nasiljem i klanjem, može osnovati komunistička država — i da će se još ove godine, možda gdje gdje osnovati, nu, ne vjerujem, da će se, silom, moći održati, vjerujem, da će se onda, kad se ljudi usavrše kad pobijede veliki ideali čovječanstva duševnom revolucijom, moći osnovati i održati komunizam, — komunističke države i komunistički svijet. Kad bi to moglo biti — toga neznam izračunati, ali, da ja toga neću doživjeti, to sam uvjeren.

———»:-:«———

Gospodarski razlozi govore dakle protiv kolektivističkog gospodarstva, pak bilo to socijalističko ili komunističko — pak zato vidimo, da su seljaci — gospodari — listom protiv takovog gospodarskog sustava.

Nu kraj gospodarskih razloga, u savremenom narodnogospodarskom i društvenom životu, postoje i razlozi društveni (socijalni), koji su oprečni razlozima gospodarskima i koji će konačno ipak iznijeti pobjedu. Ne vjerujem u potpunu pobjedu — ali vjerujem, da nam predstoje važne narodno gospodarske promjene, koje će pomaknuti nepomični dojakošnji samovlasnički gospodarski sustav sa njegove nepomične, mrtve točke, vjerujem u neko, barem, djelomično socijalizovanje produkcije.

Na seljaku je, da se te promjene ne sbudu mimo njega: protiv njega, nego da u tom radu sudjeluje.

Seljak je zvan, da u interesu čovječanstva, u interesu općem, a napose i u interesu svojem, spriječi vratolomni orijaški skok iz jedne skrajnosti u drugu, iz slobodnog samovlasništva u absolutni komunizam (boljševizam, zajedničarstvo i kod nas, gdje 80% pučanstva pripada seljačkom staležu, nije mo-

guć takav skok iz jedne skrajnosti u drugu. M o g u ć j e t e k p o k u š a j, k o m e s e m o ž e p r o r o k o v a t i a p s o l u t n i n e u s p j e h. D a b i t a j p o k u š a j i š a o n a t r o š a k s e l j a k a i d a b i s e l j a k b i o o n a j, k o j i b i m o r a o p a t i t i o d n e u s p j e h a — t o j e j a s n o k a o s u n c e.

Mi ćemo o tome, što je seljaku činiti, da se zaštiti od takovih pokušaja i neuspjeha, još posebno govoriti, a tu ćemo nabaciti tek neke misli, koje bi morao naš seljak uvažiti i koje bi morao sam dalje razvijati.

Nedavno čitao sam jednu njemačku raspravu nekog nepoznatog njemačkog pisca, kome sam zaboravio ime, koji sa brojčanim podatcima dokazuje, da u evropskim zemljama k a m a t n i d o h o d c i k a p i t a l i s t a i z n a š a j u t o l i k o, k o l i k o i d n e v n i c e r a d n i š t v a. E to je strašno — to je nepravedno — to je jedna društvena nepravda, koju ni najzagriženiji seljak samovlasnik ne može trpjeti ni odobravati. — U Genévi sam promatrao gospodje iz »visokog društva« i njihov život. Neću ga opisivati s njegove smiješne i žalostne — nego samo s njegove gospodarske strane. Takova gospodja troši samo na svoja odijela prosečno po 50.000 švajcarskih franaka, ili okruglo oko jedan milijun naših kruna godišnje. Imade i takovih žena bogataša koje troše daleko više, koje troše za jedno odijelo po 10.000 i daleko više franaka, a »trebaju« godišnje po 10 odijela -- to znači, da za sama odijela ovakova žena bogataša, godišnje troši i po dva milijuna kruna i više — ako švicarske franke proračunamo u naše krune, prema današnjoj vrijednosti novca. Nu pustimo to strašno proračunavanje švajcarskih banaka, nego računajmo, da bi takova žena, kod nas, u našim krunama trošila godišnje samo po 200.000 kruna. Radnik prosječni, kod nas sada zaradjuje godišnje oko 10.000 kruna. Po tome dakle sama takova jedna žena troši zaradu od 20 radnika u godini dana i sve u svemu, konačno, 20 ljudi radi godinu dana, da se jedna ovakova žena samo oblači!! E, bogami, to nije pravo, to nije lijepo, takav društveni i gospodarski poredak nepravedan je i gadan i taj se mora promijeniti.

Ili — pitam ja — jeli to pravedno, da koji latifundista imade u Slavoniji više hiljada rali zemlje, koju nikada i ne vidi, nego živi u Pešti ili Beču ili Parizu i tamo troši silne hiljade, koje priradjuju siromašni poljodjelski radnici na njegovoj zemlji? Pa i to nije pravedno i zato društvena pravda traži, da se takove nepravde dokinu i za buduće onemoguće.

Ali — zato, da se takove nepravde dokinu i onemoguće — u opće dokine svako privatno pravo vlasništva, kako to traže komunisti i socijalisti, zato mi opet nismo. Mi tražimo jedan siguran — s r e d n j i p u t.

Idemo, da ga ogledamo. Tu nam odmah dolazi na um, onaj treći kolektivistički sustav, kog smo uvodno spomenuli, a taj jeste:

3) A g r a r n i s o c i j a l i z a m.

Vidjeli smo uvodno, da socijalizam traži, da se bezíznimno sva proizvodna sredstva, proglase općim dobrom dok komunizam traži, da se i sva proizvodna i potrošna sredstva oduzmu pojedincima, kao njihova svojina, i proglase općim dobrom.

A g r a r n i s o c i j a l i z a m p a k o t r a ž i, da se samo privatno vlasništvo zemlje dokine, da se dakle samo zemlja oduzme njegovom vlasniku iproglasi državnim dobrom; dok se za sva ostala proizvodna i potrošna sredstva imade i dalje priznati sopstveno pravo vlasništva. Nu u agrarnom socijalizmu postoje tri izrazita pravca, koja ćemo u kratko ogledati, da naš seljak znade, kako u velikom svijetu o tome misli, da i on o tome razmišljava.

Najprije ćemo spomenuti agrarno socijalistički smjer Thomasa S p e n c e. On veli ovako:

Sve zemljište u općini postaje vlastništvom općine, te se zato, naravno, imadu svi dosadašnji vlasnici izvlastiti. Općini pripada pravo raspolaganja (obradjivanje i zakupljivanje) sa svim zemljištem, onako, kao što sada pripada pravo raspolaganja, vlasniku zemlje.

Ali prava, da i najmanji dio zemljišta bilo kome proda, ne ima općina. Pošto je općina izvlastila tu zemlju, daje ju u d o ž i v o t n i, t r a j n i z a k u p p u t e m j a v n e d r a ž b e onima, koji najviše nude. S tim zakupninama imade općina pokriti sve troškove uprave uzdržavati škole, graditi i uzdržavati ceste itd.

Prema tome dakle, u glavnome, seljak bi ostao na onoj zemlji, koju imade danas, tek što ona nebi bila njegovo vlasništvo, nego vlasništvo općine, te ju on nebi mogao prodati ni darovati ni zadužiti. Poreza i nameta za upravu, škole, ceste i druge opće javne svrhe nebi plaćao, nego samo zakupninu. Tu sad seljaka, u prvom redu zanima, bili ta zakupnina bila veća ili manja od dosadašnjih poreza i nameta, a na to pitanje ne možemo općenito odgovoriti. Nu vjerovatno je, da bi te zakupnine mogle biti pravednije od dosadašnjih poreza. Ja, za se, moram reći, da bi mi porezna reforma, novi pravedniji porezni sustav bio miliji od Spencevih agrarno socijalističkih općina.

Drugi agrarno socijalni smjer jest W a l l a c e-o v.

Wallace postavio je pitanje: Kako to, da uz sve veće i zamašitije usavršivanje gospodarske proizvodnje, sve više raste siromaštvo. pak je odgovorio na to pitanje: da je tom zlu krivo privatno vlasništvo zemlje, koje dovadja do sve većeg obogaćivanja pojedinaca na štetu općenitosti. Zato on traži, kao i Spence, da se dokine privatno vlasništvo nad zemljom i da se podržavi — ali je protivan državnoj upravi i gospodarstvu sa zemljom, te traži, da država pojedincima daje zemlju u trajne zakupe.

Po Wallaceu može takav zakupnik svoje pravo zakupa i preprodati do neke odredjene visine zadužiti.

Za samu zemlju plaća zakupnik državi trajno t .zv. quint rent. Sve što gospodar ulaže u gospodarstvo kao novogradnje,

sadjenje voćaka sve melioracije — jeste njegovo vlasništvo, to je t. zv. tenant right.

Kod ostvarenja Wallaceovog programa, imalo bi se sve zemljište procijeniti u dva smjera. Najprije imala bi se procijeniti vrijednost same zemlje, da se ustanovi quint rent, a onda vrijednost investicija, da se ustanovi tenant right. A to radi odštete, koju bi zakupnik odnosno država imala platiti dotadašnjem vlasniku zemlje. Po Wallceu dakle radi se, u glavnome, samo u promjeni vlasnika, dok bi inače ostalo sve pri starom. To je važno za Englesku, gdje je čitava zemlja vlasnost ograničenog broja lordova i gdje seljaka samovlasnika i ne ima.

Spenceov i Wallaceov agrarni socijalizam, za nas nije ni zanimiv — on je zanimiv u prvom redu za Englesku. Nu ja sam to u kratko prikazao zato, da naš seljak to u glavnim crtama upozna. Ta dva agrarno socijalna smjera su u ostalom p r e d r a t n a, ona su zanimiva za čovjeka koji prati povijest razvitka agrarnog socijalizma.

Jedan posve novi smijer agrarnog sacijalizma, i z a r a t a, nastao je u Njemačkoj. To je tako zvani pokret za oslobodjenje zemlje, koji se jako širi u Njemačkoj i Švicarskoj te je orgazovan u t. zv. »Freiland-Bundu«.

Ta najnovija agrarno socijalna struja upodpunjuje prvo navedene. Freiländeri vele: Država imade svu zemlju od dosadašnjih vlasnika, prema poreznom ključu odkupiti i plaćati u novom državnom, slobodnom novcu (Freigeld). Ovako odpupljeno zemljište daje država u zakup putem javnih dražba. Pokriće za taj slobodni novac, nebi više bilo u zlatu kao što je to dosada bilo, nego pokriće za taj novac bila bi sva zemlja, koja je tim novcem kupljena i prešla u državnu vlast. Kamati za taj novac pako bile bi zakupnine za tu zemlju. Taj novi smjer — koji imade pristaša i medju seljaštvom u Njemačkoj i Švicarskoj, — sada se izradjuje i drugom zgodom ogledati ćemo to iz bližega.

——»:-:«——

Sada idemo da vidimo, prema našim prilikama i prema životnim običajima i težnjama našega naroda, koji bi »srednji put« izmedju starog samovlasničkog gospodstva i nove socijalne struje. za našega seljaka, bio najzgodniji.

Pogledajmo malo sadašnji položaj našega seljaka!

Tu, s jedne strane, stoji »buržoazija«, gradjanstvo — a s druge strane »proletarci« (beskućnici) socijaliste i komuniste. I jedna i druga strana organizuje se i jedna i druga strana znade, kako je brojčano slaba, znade, da je seljaštvo. kod nas brojčano najjače, p a k z a t o i j e d n a i d r u g a s t r a n a p o z i v a i v a b i s e l j a š t v o u s v o j e r e d o v e. D a k a k o i j e d n a i d r u g a s t r a n a n a t j e č e s e s a o b e ć a n j i m a u p r i l o g s e l j a š t v u, a n a š e s e l j a š t v o, o n a k o n e o r g a n i z o v a n o c i j e p a s v o j e s i l e, g u b i s e i n j e g o v a v o l j a i n j e g o v a s n a g a n e d o l a z i d o i z r a ž a j a. A i n t e r e s i i j e d n i h i d r u g i h u o č i t o j s u o p r e c i s a s e l j a š t v o m i d o k n a š s v i j e t n e o s j e t i

s e l j a č k u s n a g u, b i t i ć e s e l j a k i z r a b l j i v a n o d j e d n i h i d r u g i h.

Naš seljak neće robovati kapitalizmu, ni klerikalizmu, ni buržoaziji — ali jednako neće robovati ni socijalizmu ni komunizmu. Naš je seljak protivan tome, da pojedinci, bez rada i bez muke, uz pogodovanje državne vlasti stiću miljune, protivni su tome, da kapital diktira cene, protivni su takovom kapitalističnom uredjenju države, po kojemu veliki kapitaliste izrabljuju široke slojeve naroda, a naročito seljaštvo. Protivni su kapitalističkim uredbama, kao što su ringovi, karteli i trustovi, kroz koje, a uz potporu državne vlasti, kapitalisti odredjuju cene svim živežnim namirnicama. Protivni su tome, da interesi kapitalista dovode do krvavih ratova, u kojima opet seljaštvo proleva svoju krv. Ali, seljaštvo protivno je i tome, da robuje socijalizmu i komunizmu. Protivno je tome, da mu se zemlja, koju je natopio svojim znojem i uredio svojom mukom oduzme i preda u opću vlasnost. Protivno je tomu, da s njegovim proizvodima s njegovom mukom raspolažu komunistički povernici.

S e l j a k h o ć e u p r v o m r e d u b i t i s v o j n a s v o m e, a z a t i m ž e l i d a s e u d r ž a v i n e u p r a v l j a m i m o n j e g a i p r o t i v n j e g a, k a k o t o — s a s v i m j e d n a k o z a s e l j a k a — č i n e k a p i t a l i s t i č k e k a o i s o c i j a l i s t i č k e i k o m u n i s t i č k e d r ž a v e. Seljaku svejedno je zlo u obim tim državama. Zato seljak kod nas, danas, u vreme prelaza iz starog života u novi, naročito traži ono, što je rečeno u osnovnim zahtevima programa »Seljačkog saveza«, dne 7. ožujka 1920. u Zagrebu.

Osnovni zahtjevi programa »Seljačkoga Saveza.«

Jedinstvo naroda. 1. Hoćemo, da potpuno prodje u svijest našega cjelokupnoga naroda n a r o d n o j e d i n s t v o S r b a, H r v a t a u S l o v e n a c a, kao nepreporna činjenica. Hoćemo, da ono bude potpuno i provedeno. na svim područjima duševnoga i privrednoga života našega naroda.

Jedinstvo slobodne države. 2. Hoćemo s l o b o d n o i j e d i n s t v e n o u r e d j e n j e države jedinstvenoga naroda Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavije).

Svjetski mir i konsolidacija države. 3. Hoćemo, da ne bude više strašnih ratova i da zavlada o p ć i s v j e t s k i m i r i r a z o r u ž a n j e. Već zato, hoćemo p o t p u n u k o n s o l i d a c i j u naše s l o b o d n e d r ž a v e, koja će obuhvatati sva naša nepreporno nacijonalna područja po načelu narodnog samoodredjenja. Hoćemo, s time u vezi, prijateljske odnose drugim državama, a naročito zbliženje s državama slavenskim.

Demokratizacija države. 4. Hoćemo, da u državi n e s m e t a n o o d l u č u j e u svim narodnim poslovima v o l j a n a j š i r i h s l o j e v a n a r o d a.

Ukinuće svih povlastica. 5. Hoćemo, da volja svega naroda dodje do izražaja neposredno, nepatvoreno i podjednako naime b e z i k a k o v i h p o s e b n i h p o v l a s t i c a pojedinih skupina.

Odlučni uticaj seljaštva. 6. Hoćemo, da u našoj državi seljački (zemljoradnički) stalež sebi obezbijedi onaj živi trajni i izravni uticaj u svim javnim, a naročito privrednim poslovima, koji njemu pripada po staleškoj brojnosti, privrednoj nadmoćnosti i nacijonalnoj vrijednosti njegovoj.

Bez obzira na razlike, sve seljaštvo jedna cjelina. 6. Hoćemo, da u našoj državi, koja će za nedogledno doba ostati prava seljačka država, odlučnu ulogu preuzme seljački naš stalež, kao jedna jedinstvena cjelina, bez obzira na vjersku, plemensku ili drugu koju pripadnost njegovih članova.

Izravni uticaj seljaštva prema potrebama odzdola. 8. Hoćemo, da se odlučni uticaj seljačkoga staleža na javne poslove vrši demo snažnu, opću stalešku, nestrančarsku orgaćanim njegovim potrebama, u interesu sela i zemljoradnika, a ne ozgora prema umišnjenim i nakalamljenim tudjim nazorima.

Opća organizacija svega seljaštva. 9. Hoćemo da provedemo snažnu, opću stalešku, nestrančarsku organizaciju svega seljaštva. To hoćemo za čitavu našu državu, i za pojedina sela i za pojedina upravna područja.

Priznati staleški predstavnik seljaštva. 10 Hoćemo, da naša opća staleška seljačka organizacija (Seljački Savez) bude posvuda priznata kao najizrazitiji opći predstavnik volje i potreba seljačkoga staleža u državi.

Seoske samoupravne organizacije. 11. Hoćemo, da se, po slobodnom uzoru naše organizacije, na selima za sve zemljoradničko pučanstvo, a na privrednoj osnovici, zakonom uvedu seljačke samoupravne organizacije. Hoćemo, da se ove, umjesto dosadašnjih uprava općinskih, kotarskih (sreskih) i t. d., same staraju za cjelokupnu privrednu i prosvjetnu upravu, te za ličnu i privrednu bezbjednost na selu.

Šira samoupravna tijela. 12. Hoćemo, da se samoupravne organizacije svega pučanstva ostvare i u širim upravnim područjima, naime u kotarevima (srezovima), županijama (okruzima) itd., uz jednako i živo učestvovanje najširih slojeva naroda, a na temelju najšire autonomije, stupajući u svom području namjesto državne uprave u sprovodjenju zadataka privrednih, prosvjetnih, zdravstvenih, gradjevnih, sigurnosnih itd. Hoćemo, da se ova samoupravna tijela, na velikim područjima, zaokružuju prema novim gledištima, u prvom redu prema potrebama i interesima privrednim, a ne po gledištu plemenskom.

Sudstvo. 13. Hoćemo, da se sudstvo preuredi tako, da sav sudski postupak bude brz, jednostavan i neposredan, sudska pomoć i zaštita besplatna za siromašnije slojeve naroda, a sudački stalež nezavisan.

Državno zaštićivanje seljačkih interesa. 14. Hoćemo, da i država sama stoji vazda u zaštićivanju i odbrani životnih seljačkih interesa najodlučnije na strani staleža zemljoradničko-maloposjedničkoga. Hoćemo, da i ona svim silama podupire izgradnju i probitke njegovih staleških organizacija i ustanova, odbijajuć naročito nepravedne ili čak nasilničke težnje drugih staleža.

Podizanje sela. 15. Hoćemo, da država, a isto tako i samoupravna tijela, posvete svu svoju brigu kulturnom podizanju sela i seoskoga pučanstva. Hoćemo, da se tamo uvode valjane opće, poljoprivredne i kućanske škole, tečajevi i predavanja za nepismene, za poljoprivredu kao i obrt, i seljačka uzorna dobra; da se posvuda šire napredne zdravstvene ustanove, promiču korisne gradnje, amelioracije i slično. Hoćemo, da za te svrhe, s razmjerno velikim državnim teretima seljaštva, država izdašno doprinosi iz općih državnih prihoda, a pogotovo uštednja na vojnim izdatcima, nakon provedenog razoružanja.

Poljoprivredno školstvo 16. Hoćemo, da i država i samoupravna tijela preduzmu sve za potpunu izgradnju i usavršenje i nižega i višega poljoprivrednoga školstva, ratarnica, tečajeva, putujućih učitelja, pokusnih stanica i općih uzornih dobara, da bi posvećeni zemljoradnici što bolje mogli iskoristiti napredne tekovine poljoprivredne nauke.

Opća agrarna politika. 17. Hoćemo, da i država i drugi mjerodavni faktori slijede takovu opću agrarnu politiku, po kojoj će se zemljoradnicima osigurati pristojan dohodak povrh pokrića njihovih troškova proizvodnje i do krajnjih granica obezbijediti plodovi njihova rada. Hoćemo, da se taj isti cilj slijedi ne samo na području posjedovnom proizvodnom, nego i kreditnom (vjeresijskom), pa i na području industrijalizovanja agrarne proizvodnje, na području trgovinskom i prometnom.

Trgovinski i carinski ugovori. 18. Hoćemo, da se sklapaju samo takovi medjunarodni trgovinski i carinski ugovori, po kojima se za izvoz agrarnih proizvoda ne će uvoditi nikakove carine ili takse, kao niti za uvoz ili izvoz potrepština druge vrste, što ih zemljoradnici potrebuju za svoje gospodarstvo ili kao nužne životne namirnice.

Naprotiv hoćemo, da se na uvoz agrarnih proizvoda, do potrebe, udare takove zaštitne carine, koje će osigurati proizvodnju dotičnih agrarnih produkata uz pristojan dohodak povrh pokrića proizvodnih troškova.

Slobodan promet u državi. 19. Hoćemo, da se unutar granica čitave države nepreporno osigura slobodan promet i slobodna trgovina svih agrarnih proizvoda. Hoćemo, da se istodobno s time podupire zadrugarsko posredovanje tih proizvoda u zemlji i oštro suzbija svako lihvarstvo, no uz potpuno isključenje bilo kakove rekvizicije ili maksimiranja cijena.

Uredjenje izvoza i uvoza. 20. Hoćemo, da se, i prije nastupa normalnog (redovnog) medjunarodnog prometa, izravnaju cijene agrarnim proizvodima na domaćim tržištima sa onima u inozemstvu.

Ako to već ne ide odmah i izravno općom dozvolom slobodnoga izvoza, hoćemo, da se to isto poluči neizravno, naime tako, da se usredotoči izvoz tih proizvoda, bez ikakovih izvoznih carina ili taksa, u rukama poljoprivrednih zadružnih saveza, i da se to sprovede na korist samih zemljoradnika pod

nadzorom države. Hoćemo, da se istodobno s time i u istom cilju usredotoči uvoz zemljoradničkih potrepština posredstvom istih zadružnih ustanova, radi pojeftinjenja tih potrepština, uvezenih također prosto od uvoznih taksa.

Zemljoradničke kooperative (zadrugarstvo). 21. Hoćemo da i mi i država i čitavo naše društvo u najizdašnijem potpomaganju i potpunoj izgradnji slobodnih zemljoradničkih kooperativa (zadrugarstva) vidimo najsnažnije sredstvo privrednom, moralnom (ćudorednom) i prosvjetnom oslobodjenju ogromne većine našega naroda, naime seljaštva, a po tom najsnažnije sredstvo pravoj društvenoj konsolidaciji (sredjivanju) našega naroda i države.

Hoćemo, da naša staleška organizacija i država i svi prosvjećeni članovi našega naroda, sve što mogu, doprinesu ojačanju, sveopćoj izgradnji, ispravnom djelovanju i jedinstvenom radu sveukupnoga našega poljoprivrednoga zadrugarstva.

Razne vrste zadrugarstva. 22. Hoćemo, po načelu samopomoći, sveopću izgradnju poljoprivrednih, zadrugarskih ustanova za širenje stručnog, tehničkog, poljoprivrednog znanja i iskustva, kako bi ratar racijonalnom (razumnom) obradbom zemlje i dobrom ekonomijom (gospodarenjem) izvukao iz zemlje sve koristi, koje su moguće.

Hoćemo, da se seljaštvo svojim kreditnim (vjeresijskim) zadrugarstvom potpuno oslobodi lihvarskih negva, da za vlastite potrebe svoga staleža skupi svu snagu slobodnih vlastitih kapitala (novčanih sredstava), pa da i tako pojeftini troškove svoje proizvodnje i oživi svoju privrednu poduzetnost potrebnom prometnom glavnicom. Hoćemo, da država stalnim i snažnim podupiranjem seljačke vjeresije, posredstvom takovih ustanova, kao i sustavnom organizacijom cjelokupne zemljišne vjeresije uopće, predusretne novom prezaduživanju seljaka i doskoči dosadašnjemu.

Hoćemo, da zemljoradnici, u vezi s time, pomoću svojih nabavljačkih, potrošarskih (konzumnih), prodavačkih i skladišnih zadruga, osiguraju sebi što niže troškove proizvodnje, a što više cijene za svoje produkte, dakle što obilnije plodove svoga rada.

Hoćemo da zemljoradnik, napokon, pomoću proizvodnih svojih zadruga (zadruga stočarskih, mljekarskih, strojarskih, vinarskih, voćarskih, pecarskih, zadružnih mlinova, pilana, klaonica, tvornica mesnih preradjevina, tvornica špirita i sl.) dostigne još i viši stepen ubiranja plodova svojega rada industrijalizacijom vlastitih agrarnih produkata.

Hoćemo, da ovakovim kooperativama, i uopće sličnim udruživanjem kapitala i rada maloga čovjeka, seljak, organizovan kao velika sila, u općem svjetskom gospodarstvu izravno dolazi u saobraćaj sa organizovanim drugim velikim staležima kao trošaćima, a ovi opet da njemu pružaju, iz prve ruke, svoje proizvode, potrebne za njegovu ekonomiju i život.

Novi društveni i privredni poredak. 23. Hoćemo, da seljak, izgradnjom poljoprivrednih kooperativa svake vrste uopće, najbitnije doprinese novom društvenom i privrednom poretku u državi, u kojem će, postepeno, nestati sva sila dosadašnjih nametničkih egzistencija, a nje zamijeniti potrebni privredni stručnjaci, što no će stojati sve više u izravnoj službi samoga naroda, seljaštva.

Privatna zemljoradnička svojina. 24. Hoćemo, da se seljački stalež uopće oslobodi od premoći tudjega kapitala, stojeći inače na stanovištu privatne zemljoradničke svojine u duhu seljačkoga shvaćanja, a s time u vezi i na stanovištu slobodne inicijative (poduzetnosti), kao najuspješnije poluge za plodonosan rad u poljoprivredi. Odbijat ćemo dakle tomu protivne težnje bilo koje druge klase (staleža), pogotovo ako bi se one u tom cilju imale služiti nasilnim sredstvima prevrata.

Agrarna (zemljišna) reforma uopće. 25. Hoćemo, da se djelo narodnog oslobodjenja ispod tudjinskog, feudalnog (vlastelinskog) jarma okruni i što bržom, definitivnom (konanom) provedbom zemljišne (agrarne) reforme.

Hoćemo, da se ta reforma provede po glavnom načelu, da zemlja imade pripasti u vlasnost onome, tko je obradjuje.

Prema tome hoćemo, da se, u korist najoskudnijih, ali za poljoprivredu sposobnih zemljoradnika, osobito jugoslavenskih dobrovoljaca te ratnih invalida i siročadi, izvlaste svi veliki posjedi, kako oni feudalnoga, tako i drugi, naime oni kapitalističkoga značaja, kao i svi crkveni posjedi uopće. Hoćemo isto tako, da se za buduće zakonskim odredbama učini nemogućim izrabljivanje zemljoradnika davanjem zemlje u zakup bilo u kojem obliku.

Hoćemo, da se ovi zahtjevi konačno provedu u cijelosti, dopuštajući samo u medjuvremenu obzire na to, da naprečac ne bi pala opća agrarna proizvodnja i da ne bi propale već postojeće poljoprivredne i agrarno-industrijske ustanove, dok ih ne uzmognu uspješno preuzeti u svoje ruke sami seljaci na zadrugarskom temelju.

Feudalni odnosi. 26. Hoćemo, da se, bez svake odštete, razvrgnu svi feudalni odnosi, kao što su prava aginska i čifliksajbijska na kmetska i beglučka zemljišta, razna regalna prava, veleposjedničke povlastice ribolova i po lovnom zakonu, patronatska prava i slično. Prema tome hoćemo, da se i veliki posjedi, koji proističu iz feudalnih odnosa, zaplijene i oduzmu bez ikakove odštete.

Kapitalistički veliki posjedi. 27. Hoćemo, da se ne prizna niti vlasnicima ostalih, izvlaštenih velkih posjeda nikakova odšteta, jerbo potječu, makar i posredno, iz feudalnih odnosa; no iz razloga društvene pravičnosti, može se takovim velikim posjednicima, koji uslijed toga ostaju bez zemljišta i druge posjednicima, primjerene imovine, pružiti za osiguranje njihove umjerene egzistencije naknada u kojem bilo obliku.

Amelioracije i komasacije. 28. Hoćemo, da egzistencije (najnužnije za opstanak) malih zemljoradnika obezbijedi sa dovoljno plodne zemlje ne samo raskidanjem kmetskih i kmetstvu sličnih (kolonatskih) odnosa te izvlaštenjem većih posjeda, nego i time, da najopsežnijim i sustavnim amelioracijama (regulacijom rijeka, odvodnjavanjem, isušavanjem, navodnjavanjem, krčevinama, obradbom pustih površina, pošumljavanjem i slično), kao i komasiranjem zemljišta, privede novoj ili boljoj kulturi ogromne površine dosele nikako ili slabo obradjenih zemljišta, te rasporedi medju nove vlasnike, a po jedinstvenoj financijalnoj osnovi, uz dugogodišnju neznatnu otplatu.

Kolonizacija. 29. Hoćemo, da se od velikih posjeda, raspoloživih po zemljišnoj (agrarnoj) reformi, odredjeni dio pričuva i upotrebi za naseljenike poljoprivrednika bez zemlje iz krajeva prenapučenih i doseljenika naše narodnosti iz inozemstva, osobito dobrovoljaca i invalida.

Obezbjedjenje naseljenika. 30. Hoćemo, da ove naseljenike država, na opći teret agrarne reforme, a uz dugogodišnju vrlo povoljnu otplatu, u novoj postojbini, osim sa dobro komasiranim posjedima, odmah snabdjene i sa zgradama i sa svim živim i mrtvim inventarom, potrebnim za uspješno gospodarenje.

Hoćemo, da država naseljenicima i novim vlasnicima zemlje uopće pruži sva kulturna (prosvjetna) i materijalna (stvarna) sredstva, kako oni kao zemljoradnici, ne bi propadali, nego se održali i uznapredovali. Hoćemo, da se u tom cilju odmah izvodi komasiranje zemljišta, uredjuju njihovi pravni i nasljedni odnosi, njima osigura neotudjivost minimuma zemljišnoga posjeda i za njih uvedu kooperativne ustanove za zajedničko gospodarenje, no ipak uz poštivanje privatne zemljišne vlasnosti.

Posebni pravni i nasljedni odnošaji seljaštva. 31. Hoćemo, da se uopće cjelokupni seljački stalež, a prema duhu seljačkoga narodnoga shvatanja, uvedu što skorije zakonodavne reforme, kojima će se što jednoličnije urediti posebni pravni i nasljedni odnošaji sveukupnoga seljačkoga staleža, u prvom redu za to, da se spriječi njegovo propadanje i raspačavanje njegovih zemljišnih posjeda.

U tom cilju, hoćemo naročito, da se prema stečenom iskustvu usavrši i na čitavu državu proširi zaštitno seljačko zakonodavstva o neotudjivosti minimuma seljačkoga posjeda, kako već postoji i u Srbiji.

Popaša, drvarenje i šumsko gospodarstvo. 32. Hoćemo, da se uporedo s agrarnom reformom odmah sustavno i po seljaštvo povoljno riješi pitanje popaše na namijenjenim tome površinama, kao i pitanje drvarenja za ogrijev i gradju iz šuma velikoga posjeda, države, zemljišnih zajednica, imovnih općina, komposesorata i sličnih.

Hoćemo, da se u ovome pravcu, kao i radi boljeg iskorišćenja šumskih proizvoda u korist seljačkih ovlaštenika uopće, dosadanja napomenuta seljačka samoupravna tijela zakonom preurede u pravcu potpune demokratizacije, a na korist narodnih naših širokih zemljoradničkih slojeva.

Obrtno i industrijsko iskorišćivanje svih šuma. 33. Hoćemo, da se i obrtno i industrijsko iskorišćivanje svih šuma uopće uredi tako, da pri tome mali posjednik, osobito pomoću udruživanja, dodje do koristi i od samog izrabljivanja šuma.

Revizija segregacija. 34. Hoćemo, da se, uporedo s agrarnom reformom, bezodvlačno riješi i pitanje revizije segregacija.

Hoćemo, da se tom prigodom obavi i opća gospodarstvena revizija segregacija na taj način, da se seljačke potrebe na pašarenju i drvarenju osiguraju iz svih velikih posjeda prema sadašnjoj seljakoj gospodarstvenoj potreba, a prigodom segregacija sjeljacimà nepravedno oduzete površine da im se povrate, bez ikakove naknade dotičnim velikim posjednicima.

Lovni zakon i ribolov. 35. Hoćemo, da se dokinu sve povlastice iz feudalnih odnosa, koje se odnose na zakon o lovu i na ribolov, pa da se, i radi obezbijedjenja ratarske proizvodnje, izvršivanje prava lova preda dotičnim posjednicima zemlje odnosno, s njihovim sporazumom, zemljoradničkim samoupravnim tijelima ili zadrugama.

Progresivni porezni sistem. 36. Hoćemo, da se u cjelokupnom poreznom sustavu, pa tako i kod izravnih poreza i ostalih javnih daća na zemljišne posjede, uvede oštri progresivni porezni sistem (sustav), a da stanoviti minimum zemljoradnike egzistencije bude prost od svakoga izravnoga poreza.

Porez na ratne dobitke. 37. Hoćemo, da se ratni dobitci iz špekulativnih poslova, koji dakle ne polaze iz produktivnoga rada samoga, za državu oduzmu u obliku poreza na ratne dobitke.

Porezni oprosti i pogodnosti na agrarno preradjivanje zemljišnih proizvoda. 38. Hoćemo, da se za preradjevine iz zemljišnih proizvoda putem kućnog seljačkog obrta (proizvodni porez na rakiju, vino itd.) osigura proizvadjaču sloboda od svih izravnih poreza i drugih javnih daća, a za potrebu njegove kuće takodjer oprost od poreza i daća potrošarinskih.

Hoćemo, da se porezne pogodnosti pruže i agrarnim industrijama, osobito zadružnima (tvornicama špirita, šećera itd.), naročito ako davanjem tvorničkih otpadaka služe dizanju unosnosti okolišnje poljoprivrede.

Ujednostručenje poreznog sustava. 39. Hoćemo, da se dosadašnje suviše zamršene vrste državnih poreza, pa i drugih javni daća, svedu na ujednostruene, jedinstvene poreze i daće, prema poreznoj snazi porezovnika, i da se time na najmanju mjeru snize troškovi ubiranja poreza, kao i broj potrebnih financijskih organa.

Sadjenje duhana. 40. Hoćemo, u interesu slobodnoga i nesmetanoga pokrića kućnih potreba seljačkoga pučanstva, da se

zemljoradnicima, u okviru potrebe vlastite kuće, dozvoli slobodno sadjenje duhana.

Opskrba sa soli. 41. Hoćemo, da država sama vazda pučanstvo osigura sa dovoljnim količinama jeftine soli uredjenjem državnoga monopola soli i da pri tome uzdrži na snazi dosadašnje pogodovnosti seljaštva za vlastitu kućnu potrebu (limitna sol).

Vodene snage, rudnici. 42. Hoćemo, da kod iskorišćivanja općeg narodnog dobra, kao što su vodene snage, rudna i ljekovita vrela i rudnici, ili isključivo ili barem prvenstveno, učestvuju bilo sama država bilo samoupravna tijela bilo zadrugarkse organizacije. U interesu općenitosti, hoćemo, da one tako dodju do većih prihoda, a da pripaze i na njihovu opće korisnu uporabu za dotični kraj (na primjer električna snaga) i na valjanost socijalnih (društvenih) ustanova s time skopčanih (dobri radnički stanovi itd.).

Željeznice. 43. Hoćemo isto tako, da se posvema podržave odnosno da u narodne ruke predju sva željeznička i slična kopnena i vodena prometna poduzeća, a gdje god to dopuštaju prilike kraja (vodena snaga), da se što više izgradi mreža električnih željeznica i pogona.

Obrt i industrija. 44. Hoćemo, da se podizanjem i malih i velikih obrta i industrija (tvornica) svake ruke pojačaju prihodi i snaga države, da se njima pruži u ratarstvu nezaposlenima mogućnost zarade, da se poljodjelskim proizvodima već unutar same države obezbijedi veća prodaja i da se zemljoradnicima kod kuće osigura nabava jeftinijih potrepština.

Hoćemo pogotovo, da se živim podizanjem i podupiranjem agrarnih i šumskih industrija, a naročito onih na temelju kooperativnom, zemljoradnici osiguraju, da će svoje proizvode koji se tamo preradjuju, moći sigurnije i povoljnije unovčiti i sebi bolje obezbijediti izvoz u preradjenom, nego li u surovom stanju (n. pr. u slučajevima stočarske krize zbog pošasti, nestašice krme i sl.).

Uopće, koliko to samo ne bi podvezivalo podizanje i sam opstanak industrija, hoćemo, da ili država ili samoupravna tijela ili kooperative što jae učestvuju u njihovom djelovanju i prihodima, pa da bolje uzmognu pripaziti i na njihovo ekonomsko i socijalno uticanje u njihovoj okolini.

Vjera i crkva. 45. Hoćemo, da se vjera vazda smatra ličnim uvjerenjem pojedinca i da u pogledu nje vlada puna sloboda savjesti.

Hoćemo, da sve crkve, koje kao narodne ustanove treba da služe narodu, pred zakonom budu jednake, a da se narodne crkve napokon sjedine i u jednu narodnu našu crkvu.

Hoćemo, da crkveni predstavnici i službenici, radi svoga staleža i položaja samog, kao državljani ne uživaju nikakovih posebnih prava niti povlastica.

Hoćemo, da i unutrašnja organizacija crkve, kao narodne ustanove, zadobije savremeni oblik samouprave, pa da u njoj učestvuju i svjetovni predstavnici vjernika.

U skladu s takovim samoupravnim uredjenjem crkve, hoćemo, da se pravilno urede i dohodci crkvenih predstavnika i službenika i što brže dokine nesavremeno i nepravično podavanje lukna (bira), koje tereti nesrazmjerno više seljački, nego li ikoji drugi stalež.

U kratko rečeno, u tim osnovnim zahtjevima seljak traži takovo uredjenje, takove zakone, takovu upravu, da će moći živjeti kao slobodan čovjek — svoj na svome — i dabome — da će moći dobro ili barem bolje živjeti, nego li je živio do sada. A u tom nastojanju seljaka mora ga, svaki u svom interesu, podupirati, jer: »Gdje je siromašan seljak, tamo je siromašno kraljevstvo i kralj je siromak«, kako je to već pred 250 godina tjelesni liječnik francuskog kralja Ljudevita XIV. govorio svom kralju, koji je premalo brige posvećivao seljaštvu.

Seljak ne će podjarmiti nikoga, on ne će vladati ni s kim, on ne dira ni u čiju slobodu, ni u čiji život i običaje, on želi živjeti u miru i u slozi sa cijelim svijetom, on ne će rata ni nasilja, on ne će nikome namitati svoju vlast i svoju volju, ali on ne će ni to — da ikomu robuje, — on ne će, da drugi njemu čine ono, čega on drugima ne čini! A u tome je ona zdrava jezgra za nov zdrav društveni život, kog će seljaštvo konačno ipak, jer se organizuje po čitavom svijetu, uvesti!! I nijedna sila na svijetu nije kadra toj seljačkoj snazi, tom seljačkom pokretu odoliti, i sva budućnost leži na — seljaštvu!

To je moje vjerovanje.

Ogledali smo tako narodno gospodarske smjerove u savremenom životu velikog svijeta, a idemo sada, da ogledamo malo te prilike kod nas.

Žalibože naš je seljak dosta malo u to upućen. Dolaze na selo jedino ili najvećim dijelom naši socijaliste i komuniste u svrhu agitacije (kortešacije) i organizacije svojih stranaka. Prisustvovao sam opetovano takovim zborovima i dosta sam o njima čuo od seljaka govoriti, pak znadem, da se na tim zborovima ne govori o tim važnim gospodarsko-socijalnim pitanjima tako, da se seljak s njima upozna i da se sam odluči, pače, da se ni toliko ne govori, da živimo u doba neminovnih gospodarsko-socijalnih reformi, u kojima seljak mora sudjelovati i za koje se želi suradnja seljaštva. Ja još nijesam čuo ni sa koje strane kod nas, da su agitatori socijalističke i komunističke stranke imali odvažnosti našem seljaku reći, da se, po njihovom programu, imade kod seljaka dokinuti pravo privatnog vlasništva (samovlasništva), da mu se imade izvlastiti

zemlja i u opće sve, što imade svoga. To treba reci seljaku, — pak ako on danas i ne će napustiti svoja samovlasnička prava, — on će o kolektivističkom gospodarstvu budućnosti razmišljavati i odgojem i vremenom približiti se kolektivističkom gospodarstvu — dakako na jednom novom, zdravijem temelju.

Ovako se ali s e l j a k a v a r a. Govori se protiv gospode — kao da je u borbi protiv kaputaša (»gospode«) socijalizam i komunizam! A kad onda seljak neminovno uvidi, da mu se temeljna načela socijalizma i komunizma zatajuju, da ga se zavarava, da ga se tek huška protiv gospode radi izvjesnih časovitih uspjeha, pak kad se seljak onda zlovoljno okrene i ne će sudjelovati u riješavanju socijalno-gospodarskih njemu nerazjašnjenih i nejasnih pitanja, — i kad se, neobaviješten, grčevito drži dosadašnjih prilika, koje su mu poznate i sigurne, — onda ti agitatori vele za seljaka, da je mračnjak, natražnjak, reakcionarac, tamna sila ili bedak! Znam i opravdanje tih usrećitelja naroda. Oni vele: nije još seljak zrio za to, on toga ne može razumjeti, za to ga treba, tako oni misle, — zaulariti! Oni seljaka, jednom riječi, kako se to u inteligenciji veli, »kapacitiraju«, misle učiniti svojim »Stimmviehom«, ili prostonarodno rečeno, oni ga misle: ž e d n o g a p r e k o v o d e p r e v e s t i! A tu se strašno varaju! Naš seljak nije ono, što je seljak njemački, kome se čitav svijet ruga radi njegove »Mihelske gluposti«, nije ni zatucan kao seljak francuski, ali ni djetinjast kao seljak ruski. Naš seljak imade svoju dobru školu života, imade silno životno iskustvo — i za to taj naš seljak konačno ipak nikome ne nasjeda.

Ja se upravo divim i ne mogu se dosta načuditi, kakove sinje neznalice i šuplje glave idu u naša sela, da seljaka »osviještuju«, da ga predobe za socijalizam ili komunizam. I kad ne bih znao, da samo glupaci ne vide, da su žalosne i smiješne figure, ja bih se divio njihovoj odvažnosti. Nu — čast — imade i iznimaka, prerijetkih, imade i bistrih glava, koje zalaze u naša sela, nu oni imadu najmanje uspjeha s komunističkom propagandom.

Tako — primjera radi spominjem jednog komunističkog agitatora, koji je, prije mog odlaska, bio barem deset puta u mom selu i držao »agitacijone sastanke«, a jednako ih je držao u okolišu, pak posve točno znadem, što je govorio i kako je »osviješćivao« seljaka. To je neki karlovački pekarski kalfa, za kog mi je njegov gazda pričao, da nije znao praviti dobre žemičke, jer mu je »politika udarila u glavu«, pak je konačno napustio pravljenje žemičaka i postao neki »gospodin«, »političar«, »agitator« ili tako nešto. Na prvom sastanku, prošle zime, kad je seljaštvo oskudijevalo na petroleju, počeo je svoje »predavanje« sa petrolejem, a zaključio ga je time, da je župnik kriv, što nema petroleja i da će petroleja biti dosta, čim radništvo dobije vlast u svoje ruke. To svoje »predavanje« u opće je posvetio gospodi, a naročito župniku, — kog treba potjerati.

Drugo predavanje posvetio je opć. bilježniku, kog također treba potjerati, jer da je on kriv, što nema šećera. Treće »predavanje« posvetio je meni i tu je govorio za me, da »umiljato janje dvije matere siše«, jer da imadem »imanje« i »unosnu službu«, što je nepravedno, jer toga seljaci ne imadu. Četvrto je »predavanje« posvetio pitanju novca, izmjeni krune i dinara, i tu je sipao kao iz rukava, ko da je financijalnu znanost jeo kao žemičke, premda se u valutarno pitanje razumije kao magarac u kantar. Konačno je govorio, kako je to nepravedno, da seljak nosi opanke i da čitav dan radi na suncu, dok gospoda nose cipele i ne rade ništa. I t. d. same takove gluposti, — pak i jeste uspjeh tih njegovih »predavanja« taj, da mu na ta predavanje dolaze još samo 2—3 žedna čovjeka u — birtiju. Nikada taj agitator nije narodu govorio, u čemu se sastoji socijalizam i komunizam, nikada nije raspravljao o nepravdi kapitalističkog uredjenja države, nikada nije ni pokušao, da narod predobije za socijalističke i komunističke ideje — valjda za to, — jer ih ni on ne zna i nema. A tako rade kod nas općenito. Huškati protiv kaputaša lako je i za to ne treba nikakove mudrosti, ni programa. To može svaki — a u tome nije ni socijalizam, ni komunizam. A seljak im tu ne nasjeda — ili tek časovito, s razloga prolaznog, časovitog neraspoloženja. Nu kad naš seljak ozbiljno i mirno o tome razmišlja, on uvidja, da su ta gospoda njegova djeca On pozna toliko gospode, za koju znade, iz koje su kuće u njegovom selu, on se mnogog gospodina sjeća, dok je još kao dijete u njegovom selu s guskama hodao na pašu prije, nego li što je pošao u škole. On znade, da je taj dečko imao dobru glavu (talenat), da je bio marljiv, da je imao sreće i da je tako postao gospodin — a o n d a z n a d e i t o, d a s e l j a k u t r e b a u č e n i h l j u d i — g o s p o d e. On znade, da seljak ne može graditi željeznice, pisati knjige i novine, da nema znanja za tolike seljaku potrebne uredbe, kao liječništvo, veterinu, upravu, sudovanje i t. d. — pak da za to treba učene ljude, gospodu, i za to nije moguće seljaka trajno razdražiti protiv gospode. Jest, u staro doba, u doba kmetstva i srednjovječnog gospodstva, kad su »gospoda« bila samo ona čeljad, što je živjela u dvorovima u neradu i progonjanju seljaka, tada je narod pravom ustao protiv takove gospode. Ali danas, gdje svako seljačko dijete može postati gospodin, danas je borba protiv gospode najmanje zastarjela stvar, otrcano staro oružje, kojim se služe samo duševni bogci, nedorasli snažnom, savremenom oružju. Seljak znade, da imade medju »gospodom« neprijatelja, znade, da imade »gospode«, koja su tudja narodu, — nu on ali vrlo dobro znade i to, da imade medju gospodom svojih prijatelja, koju treba, — gospodu, koja iskreno osjećaju za narod, gospodu pametnu, koja znadu i uvidjaju, da ih je narod školovao i da ih narod uzdržava za to, da njemu služe. A protiv takove gospode narod ne će ustati, niti ima za to razloga, takovu gospodu narod će prigrliti i uzeti u svoje redove u borbi za svoja prava i za svoj bolji opstanak. M a t i j a

Gubec ustao je protiv onih trutova u gospodskim dvorovima, koji su narod ugnjetavali, — a protiv takove čeljadi i danas ustaju narodna naša gospoda zajedno sa seljaštvom i u prilog seljaštva. Za to je borba onih jadnih komunističkih agitatora protiv sve gospode, protiv svakog kaputaša jalova i ne će uspjeti, za to joj narod ne nasjeda, a ono malo seljaka, što je ušlo u komuniste, su zavedeni nezadovoljnici, kojima za malo vremena komunista ne će smjeti doći na oči.

U ostalom treba razumjeti naš socijalistički i komunistički pokret. Isto tako, kao što naša buržoazija majmuniše buržoaziju »naprednih naroda«, englesku, amerikansku, francusku; isto tako i naš proletarac majmuniše proletarca tih država, a to majmunisanje — to je naš specijalitet — i jedni i drugi žele zavući seljaka.

Nu tu je preogromna razlika. Pomislite samo, da je sva zemlja u Engleskoj vlasnost ograničenog broja lordova i da tamo nema seljaka samovlasnika kao kod nas. Pomislite nadalje, da u Americi imade milijardera, koji sami pojedinci imadu više imetka od čitavog našeg naroda zajedno. A onda pomislite na to, da mi doduše imademo sada milijonarčića, ali da imademo i seljaka, koji je svoj na svome, pak ćete uvidjeti, kako je neumjesno majmunisanje naših buržoa i naših proletaraca i kako te k nama silom unašane biljke kod nas ne će moći uhvatiti korena.

Seljačka snaga u Švicarskoj.

Najjači i najstariji seljački savez, koji predstavlja seljačku snagu svoje domovine, jest onaj u Švicarskoj.

Drugom ću zgodom o tom važnom seljačkom savezu opširnije pisati. Danas, da ne prekoračim opseg ove rasprave, ograničit ću se samo u većim potezima, da prikažem ono, što mi je najjače palo u oči i što držim, da je za nas najzanimivije.

Švicarsku obitavaju tri narodnosti: Nijemci, Francuzi i Talijani. Gradjanstvo tih triju narodnosti medjusobno se dnevno glodje. Nijemci protiv Francuza, pa protiv Talijana, Francuzi protiv Nijemaca i Talijana, a Talijani protiv Nijemaca i Francuza dnevno su u svojoj narodnosnoj borbi. Tu dolazi i do strastvene borbe — a najjače izbile su te strasti za vrijeme ovoga rata.

Švicarski seljak ne ulazi i ne da se uvući u tu narodnosnu borbu. Švicarski je seljak u prvom redu seljak i Švajcarac, a Nijemac, Francuz ili Talijan je tek onako, uz put, kako ga tko povuče za jezik i kad mu tumači, da Švajcarstvo ne znači narodnost. Ja sam govorio s tim seljacima i dugo sam trebao, da očituju svoju narodnost. »Ja sam Švajcarac«, to su mi rekli i njemački i francuski i talijanski seljaci. Tek kad sam ih pitao, koja im je materinska riječ, kazali su mi ju, ali većina je i nadovezala: »Zato sam ipak Švajcarac«.

Seljaci svih tih triju narodnosti organizovali su se u svom seljačkom savezu. Taj izdaje svoje novine i to iste novine, sa doslovno istim sadržajem, posebno u njemačkom, posebno u francuskom i posebno u talijanskom jeziku. Na zborovima svaki govori svojim jezikom — što je prilična poteškoća, jer treba sve dva puta prevadjati.

Savez taj ušao je i u političku borbu, te je kod posljednjih izbora iznio potpunu pobjedu.

Zanimivo je, da u važnim narodno gospodarskim i političkim pitanjima taj savez, kao takav, narodnom predstavništvu daje direktivu i inicijativu. Upravo sada traži seljački savez, da se zakonom odredi, da banke moraju izdati imućstveno stanje mušterija, koje imadu svoje uloške kod njih. Ovo je uprepastilo mnoge bogataše u Evropi. Jer sada sve države u Evropi rade na tome, da oporezuju naročito ratne milijunare visokim porezom, koji bi se upotrebio za velike potrebe državnog kućanstva. Mnogi milijunar, da izbjegne tom porezu, sakrio je svoje milijune u Švicarskoj, misleći, da ih tamo ne će naći njegova država i da će mu tamo svi milijuni ostati neoporezovani. Nu protiv toga ustali su eto švajcarski seljaci, oni u svom opsežnom i lijepom podnesku vele: »Mi ne ćemo podupirati porezne defraudante, koji na štetu svojih država kod nas sakrivaju svoje milijune. Za to tražimo, da se dokine bankovna tajna!« Time je švajcarski seljački savez učinio veliku uslugu seljaštvu čitavoga svijeta, pa tako i našemu seljaštvu. Jer koliko će poreza država dobiti od tih milijunaša, toliko manje plaćat će seljak poreza!!

Ovo jedna je činjenica, koja upućuje, da nijesu samo interesi kapitala internacijonalni, da nijesu samo interesi proletaraca internacionalni, nego da su — internacijonalni i interesi seljaštva!

Da prispodobimo sada te prilike u Švajcarskoj sa prilikama u našoj domovini.

Našu državu obitavaju ne tri narodnosti kao Švicarsku, nego tri plemena. I kod nas gradjanske stranke tih triju plemena medjusobno se glodju. Sve se nekako Srbi boje Hrvata, Hrvati Srba, Srbi Slovenaca, Slovenci Srba i t. d. i sve jedan pazi, da ga ne bi »nadjačao« drugi. Naše šeljaštvo većim dijelom stoji tu po strani. Da, gdjegdje nahuckan je i srpski seljak na hrvatskoga i obratno, nu to nije ozbiljno, niti važno. U glavnome naš srpski, hrvatski i slovenski seljak ne poznaje plemenske mržnje i ja sam svojim očima vidio, gdje na istoj njivi Srbin seljak tjera volove, a Hrvat seljak pluži, i obratno, i oni se jednako brinu za svoju njivu, za plod njihove muke, a na to, kojeg su plemena, ni ne misle. Jedna im je muka, jedna im je skrb, jedna im je domovina, jedno ih sunce grije, jedna ih nevolja bije, jedan im je život, a o tome, što po gradovima ljudi

vode neku plemensku borbu, o tome malo vode računa. Od prilike tako, kao u Švajcarskoj.

Veliku jednu prednost imadu naši seljaci pred švicarskima u tome, što imadu jedan jezik, što na zborovima ne treba prevodilaca, što Hrvat razumije Srbina, Srbin Hrvata, a obojicu Slovenac, a to za to, — jer smo jedan narod!

Naše seljaštvo sada osniva svoj savez. Kroz taj savez bit će učvršćeno u prvom redu naše narodno jedinstvo, naša jedna država, bit će nam osigurana bolja budućnost i snaga našega naroda. Naš će seljak biti u prvom redu Jugoslaven i seljak, dobar državljanin, kao što je i švajcarski seljak u prvom redu Švajcarac, a onda odlučivati će o svojoj sudbini i sudbini svoje države, kao što to već u Švajcarskoj odlučuje švajcarski seljak.

U tome očitovati će se snaga našega seljaštva — snaga naše države — Lijepe naše domovine!!

U drugom sam članku prenio stavku podneska švajcarskog seljačkog saveza, u kome taj prosvjeduje protiv kolektivističkog gospodarskog uredjenja i naročito traži osiguranje mira i reda. A naš seljak?! Kako on misli o kolektivističkom gospodarstvu, to sam već prikazao. A da nitko toliko ne traži mira, reda, sigurnosti osobe i imetka, kao naš seljak, to znade svatko, tko pozna našega seljaka. I zato će upravo naš seljak, kroz svoj savez, konsolidovati našu državu i uvesti eru reda, mira, rada i sigurnosti osobne i imućstvene.

Seljački savez (»liga«) u Franceskoj.

I u Franceskoj osniva se seljački savez, kog oni zovu »seljačka liga«.

Zanimivo je, da taj savez nisu pokrenuli franceski seljaci, nego je nikao u parlamentarnim krugovima, a glavni je pokretač Jean Durand (čitaj Žan Diran), koji je ujedno i predsjednikom »Parlamentarne skupine za seljačku obranu«, te je on izradio i opsežan program za seljačku ligu. Po tom programu, u prvom redu imade se proširiti pravo zemljišnog samovlasništva, za seljaka, koje je pravo po franceskom zakonu, dosta skučeno. Po tome dakle već se vidi, da je taj savez, koji se silno i brzo u Franceskoj širi, u prvom redu uperen protiv socijalista i komunista, protiv kolektivističkog gospodarstva u opće.

Inače, program te lige franceskog seljaštva, podudara se sa programom našeg i švicarskog seljačkog saveza. Vidi se po tome, da su interesi seljaštva svagdje, u Franceskoj, u Švicarskoj i u kraljevstvu SHS gotovo jednaki, da se podudaraju.

Za sada broji parlamentarna skupina za seljačku obranu, 300 zastupnika, pak je po tome svakako seljačka liga u Franceskoj postala moćan faktor, koji će i te kako utjecati na politiku Franceske.

Zanimivo je spomenuti, da je organizacija seljaštva u Franceskoj započela gotovo u isto vrijeme kao i kod nas, premda mi toga nismo znali, kao ni oni.

Žalim, što još nisam dobio zatraženih potanjih podataka o radu franceskog seljačkog saveza, nu nadam se, da ću ih skoro dobiti i moći saopćiti našem seljaštvu, a ovdje sam u kratko spomenuo seljačku organizaciju u Franceskoj samo kao dokaz, da u Evropi dolazi nova pokretna sila: seljaštvo.

Seljačka snaga u opće.

Seljačka snaga — ili kako ju naši »moderni inteligenti« zovu »natražnjaštvo, reakcionarstvo« — a Ruski pisac Gorki zove ju »mračna sila« — postoji, ona je silna, ona će izbiti, ona će Evropi i svijetu dati novo lice, nov pravac, nov život. Tek — treba da se organizuje.

Ta sila postoji odavna, tek nije se osjetila, a potražiti ćemo razlog tome.

Pogledajmo veliku tvornicu. Tu živi na okupu, na ograničenom prostoru, više stotina, hiljada i više radnika. Oni rade svojih 8 sati na dan, a onda sastaju se, izmjenjuju misli, čitaju dnevno, i po dva puta dnevno, novine, slušaju predavanja, polaze na zborove itd. Pojedinac ne razvija se tu duševno samostalno, ne živi samostalnim, svojim životom, on ne razvija, pače gubi svoju osebujnost (individualnost) i postaje u unutarnjem, duševnom svom životu, član jedne zajednice sa jednom misli, jednom idejom, jednim programom. I kao što on u tvornici u kojoj radi, daje u službu tvornice svoje ruke, svoje tjelesne sposobnosti, tako daje u službu društva, u kome se kreće i živi, svoje duševne sposobnosti. Kao što u tvornici u kojoj radi saradjuje na proizvodnji stvarnih dobara, saradjuje u društvu, u kome živi, na ostvarenju ideja, koje je prihvatio — možda i silom prihvatio — i koje je učinio svojim programom, koje je usvojio.

To radništvo, iz toga razloga, lahko je prihvatilo socijalizam i komunizam. Do toga dovela ga je istovjetnost interesa i života i — lagana organizacija.

Naš seljak nasuprot živi svaki za se, po raštrkanim svojim domovima, rijedko i teško se sastaje. Seljak ne radi 8 sati na dan, nego i 14 i 16 sati, on ne ima svoje odredjene ure za rad, nego radi od zore do mraka i on, koliko bi i želio polaziti sastanke, on na to ne dospjeva, a to će reći, da ne dospjeva, da izmjenjuje misli, da sluša programe, da o njima razmišlja, da ih usvaja. Posljedica je toga, da desetak hiljada organizovanih radnika danas znači jaču silu, od milijona neorganizovanih radnika. Ne je ta sila u tome, što je tvornički radnik pametniji ili

naprednijii od seljaka. To je naprosto jedna laž i obmana kod nas, kod našeg bistrog seljaka, koji je — imadem odvažnosti otvoreno tvrditi — i pametniji, i ozbiljniji i duševno jači i zdraviji od našeg tvorničkog radnika!!

Nu — ne zaboravimo toga – mi živimo u vrijeme brzih željeznica, pošta, automobila, telegrafa i telefona, sve samih modernih uredbi, koje prevaljuju udaljenosti. Prije kad se je putovalo kolima ili pješice, teško je to bilo polaziti od sela do sela na zborove seljačke. I zato nije bilo moguće organizirati seljaštvo, zato je ono onako neorganizovano bilo slabo i nesposobno, da odlučuje. Danas ali i u budućnosti tih poteškoća saobraćaja ne će biti, naš će seljak od Vardara do Soče u isti čas biti obavješten, izmjenjivati svoje misli i organizovati se. Ništa zato, što on ne će moći, kao tvornički radnik u svaki čas, u hiljadama prisustvovati zboru i stvarati svoje odluke — on će to činiti telefonom i telegrafom!! Sad se još i općine skanjivaju, da drže po jedan općinski telefon, jer je seljak siromašan a telefon skup. Nu nije daleko vrijeme, kad će, ne samo svako selo, nego i pojedini seljaci imati svoje telefone, a onda biti će prebrodjeno pitanje i poteškoća udaljenosti, ove najjače zaprjeke seljačke organizacije.

Zato ja vjerujem u novu silu, u preporod čovječanstva, u bolju budućnost, zato vjerujem u seljačku snagu, koja će silnom snagom izbiti, jer će biti organizovana!!

Protiv seljačke snage uzaludna i neumjesna je svaka borba. Ona će ipak izbiti i nitko joj odoliti ne će. Izbiti će kao zdrava prirodna snaga, koja će oplemeniti i ozdraviti bolesno buržoasko i bolesno komunističko, za život nesposobno društvo, — društvo, koje se bori za vlast za neko prvenstvo, silom i nasiljem za silu i nasilje!

Seljačka snaga boriti će se, ne samo za interese seljaštva, nego će nastojati za interese čovječanstva u opće, jer seljak protivan je svakoj sili i nikoga ne podjarmljuje, on je jedini iskreni borac za slobodu.

Da će ustati buržoazija, a osobito komunizam protiv seljačke snage — to je jasno. A to je i potrebno i poželjno u interesu seljačke snage, koja će biti tim jača, čim će se više morati boriti.

Konačno će ipak pobjediti i do izražaja doći prava seljačka snaga — kod nas snaga našega naroda!!

---

* Dogodila se slagarska pogrješka, što je jedan dio složen ekavštinom, a drugi ijekavštinom.